

Po poti spominov v Železarni Jesenice

Z družino sem živela v Mojstrani. Bila sem deveti otrok. Od vseh smo preživelih samo štirje. Naše življenje je zaznamovala jeseniška železarna, saj smo bili vsi razen mame tam zaposleni. V njej smo delali oče, dva brata, sestra in jaz. Do leta 1964 leta smo se na *šiht* vozili z vlakom, ko pa so ga ukinili, so vsako jutro iz Mojstrane do železarne odpeljali trije polni avtobusi. Ker smo na delo hodili zelo zgodaj, sem na avtobusu velikokrat zaspala. Spominjam se, kako me je ata vedno budil in poskrbel, da sem izstopila na pravi postaji. Oče je začel v martinarni, kot tudi sestra Jerica. Samo starejši brat Franc se je izučil za *špenglarja*, kleparja, in delal v *fabriškem* gradbenem obratu od konca služenja vojaščine v Valjevu in Pančevu.

Brat Miha, ki je že od rojstva težko govoril, je delal v *vozovni*, prometnem oddelku, kar 41 let. Bil je vesten in priden delavec vse do odhoda v »penzijo«. Delo je pustilo težke posledice na njegovem zdravju, saj je imel raka na pljučih, s katerim smo se borili skoraj 12 let. Ob strani

Delavci prometnega oddelka ŽJ okoli 1980, last Marije Skumavc

smo mu vseskozi stale tudi sestri in moja hči Urška. Delo v *vozovni* je bilo za brata nekaj najlepšega in moram zapisati, da je znal tako uživati v tem delu, kot ne bi mogel nikjer drugje, pa čeprav je bila njegova delovna obleka v nekaj minutah črna od *šmira*, on pa ves od nafte, da bi se lahko kar vžgal, če bi bil ogenj v bližini. Njegova velika ljubezen do dela na *mašinah*, lokomotivah, ki so sedaj v muzeju na Stari Savi, je bila nepopisna. Ker so jih prali ročno, je imel v mrzlih zimskih dneh pri pranju *mašin* večkrat ledene sveče po obrazu.

Na kratko bi opisala tudi spomine sestre Jerice. Njena železarska pot se je začela v rosnih mladosti. Kot prva od štirih otrok je začela hoditi po poti »s trebuhom za kruhom«
že z očetom. Oba sta delala v martinarni. Slab mesec je delala pri odpiranju vratih peči.

Čistilki Jerica Skumavc in Marija Zrimc leta 1955, last Marije Skumavc

Tega dela ne znam opisati, vendar po njenih besedah in solznih očeh vem, da ni bilo lahko. Zaradi nedokončane šole je bila kasneje več let pospravljavka v Družbeni prehrani (GEŽ). Najprej je čistila v stavbi na Delavski 8, potem v barakah na železniški postaji, kjer je sedaj velik parkirni prostor, nadaljevala je v barakah Podmežaklo, kjer so stanovali delavci iz bivših republik naše države. Tam je kot čistilka delala le zjutraj, od 6. do 14. ure. Ko pa je izvedela, da rabijo sodelavko v obratu jeklovlek, je zaprosila za premestitev. Tudi ona je z velikim veseljem hodila na delo. Dobro se je razumela s sodelavci. Vendar kot ženska pri tako težkem delu v jeklovleku ni zmogla več, kot je. Premetavanje železnih palic po njenih besedah ni kar tako.

Moja prva delovna izkušnja pa ni bila v železarni. Takoj po končani šoli sem šla na sezonsko delo v kočo k Peričniku in tam gospodinjala, pomivala posodo ter čistila tla, celo poletje od jutra do poznega večera. Takrat sem se naučila veliko gospodinjstkih opravil, kar mi pomaga še sedaj. Moj prvi zaslužek je bil ravno tolikšen, da sem si kupila nove čevlje in dežnik, ki ga je mama Pavla uporabljala vse do svoje smrti. Pospravili smo ga šele, ko sta se brat in sestra priselila k nama s hčerjo. Nato sem iskala redno zaposlitev. Najprej sem želela delati kot prodajalka v Murki, ki so jo ravno v tistem času gradili, a niso rabili novih delavcev.

Ker pa v *fabrki* ni bilo problemov, se je zaposlitev tudi zame hitro našla. Da sem začela delati v tovarni, ima največ zaslug oče Franc, ki je takrat delal v Vatrostalni Zenica, kjer so popravljali Martinove peči. Oče je vprašal svojega šefa, gospoda Zalokarja, če je mogoče dobiti delo za »našega dekliča«. Odgovoril mu je, naj se oglasim na kadrovski skupaj z očetom, ki je moral podpisati, da lahko delam tudi v nočni izmeni. Tako sem se jeseni, leta 1968 v starosti 17 let zaposlila v valjarni debele pločevine 2400 na Javorniku. Moj prvi *siht* se je začel ponoči. Delala sem na treh izmenah, jutranji, popoldanski in nočni. Delo je potekalo iz dneva v dan enako, vendar mi je bilo všeč. Sprejeta sem bila kot avtogenska rezalka na sekatorju (stroj za rezanje pločevine), ki je stal na koncu hale. Rezanje ni bilo težko, vendar sta bili potrebni velika natančnost in previdnost, saj so odločali centimetri in ne metri. Vse, kar smo izrezale, smo dale

kontrolorjem, ki so ocenili, ali smo naredile dober rez. Prva dva sekatorja sta bila kot dve igrački, vendar nevarni, saj si se lahko poškodoval. Manjša nesreča je doletela tudi mene. Nekoč, ko sem hotela popraviti sekator, me je stresel električni tok, vendar hujših posledic ni bilo. V letih od 1968 do 1975, ko so začeli premeščati ženske v druge železarske obrate, sem delala pri premikanju pločevine od peči do sodelavcev, ki so poskrbeli, da je bila pločevina pravilno izmerjena in pripravljena za rezanje na »mašinah« na mostu. Tu so odvečni material odstavili, da se je pločevina lahko peljala čez most na drugo stran obrata, kjer jo je *granikfirer* odložil na kup. Ti kupi so bili visoki do dveh metrov. Delala sem tudi kot varilna rezalka. Za to delovno mesto sem se izučila in zelo uspešno opravila izpit. Zaradi pridnosti in hitrega učenja sem se lahko preizkusila tudi kot delavka na mostu za premik pločevine od peči do voza, ki je to pločevino tudi odložil. Delala sem tudi kot *signerka* in *cahnala* pločevino, nanjo sem napisala ime naročnika in debelino plošče. Ker pa sem bila tudi na delovnem mestu ročne rezalke, so bili delovni dnevi različni in delo do leta 1975 zelo pestro. V pisarni sem še pisala na kartone vse informacije, ki so bile potrebne za vse, od delavca pri peči do končnega izdelka pri *vagi*. To delo je bilo zanimivo in lahko, zato sem pri njem uživala. Nekaj časa sem pomagala še pri odpravi pločevine iz obrata 2400 in *cahnala* pločevino z napisom, kam naj jo *granikfirer* odloži. Napisu sem dodala še žig obrata OTK, kjer so kontrolorji preverjali pravilno debelino pločevine. Če je bila pločevina poškodovana, so jo odložili na drug kup in dali v predelavo. V tistem času sem doživela tudi smrt sodelavca Valterja iz obrata OTK. Moje izkušnje iz tega časa

so zelo dobre, vendar zaradi nesreč tudi boleče. Živeti in delati s takimi ljudmi, kot so bili moji sodelavci, mi je bilo vedno v veselje. Domov sem prihajala dobre volje. Kljub poškodbam sem veselo hodila na tako ali drugačno dnino. Tako sem delala v treh izmenah, dveh, ali štiri plus ena. Vendar tega časa ne bi zamenjala za nič na svetu. Moja družina in jaz smo hodili na *šiht* veseli in nasmejani vse do izgube našega očeta Franca, ki je en mesec pred prejemom pokojnine umrl za možgansko

Marija Skumavc (druga z leve) s sodelavci obrata 2400 okoli leta 1977, last Marije Skumavc

kapjo. Zaradi izgube očeta in odgovornosti do matere Pavle sem kot tehnološki višek zaprosila za premestitev.

Najprej naj bi šla v jeklovlek na drugo dnino, da s sestro ne bi delali v istem terminu, saj sva morali skrbeti za mamo. Vendar tam niso imeli prostih mest, zato sem, kot vse sodelavke, ki smo bile tako ali drugače določene za premestitev, zaprosila za delo v obratu Družbene prehrane, tedanjem GEŽ-u. Začela sem na Koroški Beli, v

sedanji glavni stavbi. Tam je bila prva velika *kantina* v kleti. Po enomesečnem učnem preizkusu so me dodelili v obrat mehanična, kjer sem se z vnemo lotila dela v *kantini*. Tam sem spoznala tudi svojega bodočega življenjskega sopotnika Marijana Kristana, najboljšega hokejista takrat in za vse večne čase. Delo v

Sodelavke obrata Družbene prehrane ob 8. marcu 1983, last Marije Skumavc

kantini ni bilo naporno. Delovno mesto *kantinerke* je združevalo poklica trgovke in natakarice, »kelnarice«, v eni osebi. Delo je od *kantine* do *kantine* potekalo različno, v dopoldanskih, popoldanskih, deljenih in nočnih *sihtih*. Tako sem od leta 1975 do leta 1983 delala v štirih *kantinah*, najprej v mehanični delavnici, nato v ŽIC-u, kasneje v livarni in zaključila v hladni valjarni na Jesenicah, od koder sem šla v pokoj zaradi zdravstvenih težav.

Prihodi v službo se mi kot *kantinerki* niso kaj dosti spremenili, saj sem zelo rada hodila v službo. Imela sem dobre sodelavke, s katerimi smo se lahko dogovarjale, katera bo imela katero izjemo. Delo smo začele ob 6. in končale ob 14. uri. Tista, ki je imela deljeni delovni čas, pa je delala od 7. do 11. ure in popoldne od 16. do 20. ure. To je bil zame, predvsem poleti, najboljši termin, saj sem bila lahko čez opoldne na svežem zraku in mami pomagala pri različnih opravilih. Vendar pa nisem imela problemov niti v zimskem času. Vse skupaj je bilo tako pestro in zanimivo, da bi še enkrat ponovila. V *kantini* smo stregle vsem zaposlenim: delavcem, čistilkam in gospodom. Delavci so potrebovali najbolj obilno malico, neka gospa iz pisarne pa je vedno prišla za malico

kupit tri dag salame, dve rezini sirčka, en kos kruha ter jogurt. Nobena od gospodičen ali gospa ni kupila nikoli več. Delavci ali čistilke pa so jedli večinoma tople obroke in si kupovali pijačo ter cigarete. Pospravljanje je potekalo hkrati s postrežbo. Krožnikov, vilic, žlic in nožev je bilo vedno skoraj sto ali več, odvisno od obrata družbene prehrane. Vse smo morali pomiti na roke. Kozarci za 2 dcl, *krugle*, kozarci z ročajem, od 3 dcl do 5 dcl in 0,5 dcl kozarci so bili obvezni spremljevalec *kantinerk*, saj smo vanje nalivale sok in dodajale vodo ter Radensko. Vso hrano, ki so jo pripeljali šoferji iz GEŽ-a, je bilo treba pretresti že v začetku dnine v posebne posode in postaviti v korito, v katerem je bila primerna temperatura, da je ostala hrana do konca topla. Velikokrat se je pripetilo, da je kakšne hrane zmanjkalo, vendar s strani delavcev ni bilo nikoli nezadovoljstva, kot ga doživljamo v sedanjem času vsepovsod. Naše bele halje, predpasniki, čepice ali *krancelj*, obroč za lase, so bili obvezna delovna oprema, ki smo jo morale prati in likati same. Delavci so v popoldanski dnini pomagali tudi s tem, da so stole pospravili nazaj pod mizo in nam tako prihranili veliko dela. V obeh dneh je bilo potrebno tudi pomiti po tleh in pospraviti posodo, korita, štedilnik in vse ostalo, kar je bilo pač za tisti dan določeno. Pospravljanje in pomivanje oken pa je bilo poseben izziv. Moja sodelavka, naša predraga Rozalija, je velikokrat raje pomivala posodo kot stregla. Po njenih besedah se je tako spočila od vseh obveznosti. Pomivanje oken v obratu mehanična pa je bilo vedno zelo naporno. Na zunanji strani je »nabrita« Rozalija, kljub svoji velikosti, velikokrat visela daleč čez okensko polico, vendar je bilo delo vedno uspešno dokončano. Me, mlajše, pa smo pospravile jedilnico in kuhinjo, da sta se kar svetili. V vseh teh letih med nami ni bilo prepira. Bile smo dobre sodelavke in še sedaj smo dobre prijateljice. Solidarnost se je pokazala na vseh straneh, potrpežljivost pa ravno tako. Na koncu vsake dnine je bilo potrebno prešteti denar in ga nesti na blagajno v GEŽ. Med neko strežbo v jutranji izmeni sva z mojo nadrejeno, sedaj najboljšo sodelavko Rozko, doživeli nesrečo na delovnem mestu. Pri popravilu peči v livarni je prišlo do izpusta plina. V manj kot pol ure je bilo več kot petnajst delavcev iz mehanične delavnice zastrupljenih s plinom. Sama sem zdravstveno pomoč potrebovala med prvimi. Iz rešilne postaje v martinarni so me odpeljali z rešilcem v jeseniško bolnišnico, kamor so potem pripeljali še ostale. Okrevanje je bilo kar zahtevno, a uspešno. Moje prve učne dogodivščine glede kuhanja klobas, želodčkov in kave so se začele ravno v *kantini* z Rozko. Kasneje so naju premestili v livarno zaradi nespameti druge sodelavke, ki si je na nepošten način napolnila žepe. To je načelo Rozkino

zdravje in je šla na bolniško. Tako sem dve leti delala brez nje in z drugimi, mlajšimi sodelavkami, vendar ni bilo več tako prijetno kot z njo. Še danes se s spoštovanjem spominjam vseh sodelavcev in sodelavk ter drugih, ki so prihajali na malico v naše *kantine* po železarni.

V kantini Železarne Jesenice leta 1962, hrani GMJ

Ponujali smo več vrst jedilnikov.

Nekateri so bili bolj, drugi manj zaželeni.

Krompirjeva solata s pol kranjske klobase in dva kosa kruha,

fižolova solata s pol kranjske klobase in dva kosa kruha,

fižolova in zeljnata solata s pol kranjske klobase in dva kosa kruha,

poletne solate, paradižnikova solata, mešana solata iz pločevinke,

kumarice iz pločevinke, paprika iz pločevinke,

ajvar in gorčica, ki smo jo dodajali h klobasam ali želodčkom,

čaj, prava kava (iz 1 kg kave je moralo biti skuhanih 100 kav),

golaž, makaronovo meso, polnjena paprika, govnač (sladko zelje),

zrezki v omaki in makaroni, sarma, pasulj s pol klobase, segedin golaž, safalada, vampi.

Prodajale smo pijače: Cockto, Radensko, Jupii, Schweppes, malinovec z vodo ali Radensko.

Dobiti je bilo mogoče vse vrste salame in dve vrsti sira, klobase, želodčke, suho salamo, pozneje pa tudi kakšen kos suhega mesa. Od leta 1980 dalje so delavci v tovarni nakupovali celo *fasongo*, ki so jo odnesli domov in nosili malico nazaj v torbah. Kupiti in dobiti je bilo veliko stvari, saj smo bili že skoraj kot mala prodajalna.

Spomini na železarsko življenje, ki jih obujava s sestro Jerico, so nepopisni in neponovljivi. Z veseljem jih poslušam tudi moja hči Urška, ki ugotavlja, da so bili tisti časi brez sebičnosti in z veliko razumevanja najboljši. Sama pa se zavedam, da je bilo včasih v naši družini kljub težkemu življenju pravzaprav lepo. Dodati pa moram, da je nekaj časa v *fabrki* delal tudi nečak Franci s svojim očetom Frankom, kot smo ga klicali po domače, in sicer v gradbenem obratu kot *špenglar*.